

Evropská integrace a ochrana západní kulturní tradice

Autoři: David Krámský, Miroslav Švec

Abstract

European Integration and Protection of Western Cultural Tradition. – The text is based on an analysis of key documents forming the current institutional form of the European communities. By reference to other historical sources reflects the ideological ground of the European integration efforts, which according to the authors behind many misunderstandings and conflicts multicultural character.

Keywords: European integration, values, cultural heritage, humanity

Klíčová slova: evropská integrace, hodnoty, kulturní odkaz, lidství

Často se dnes hovoří o tématech, jako je krize či přímo krize Evropské unie, krize Evropy jako celku. Ve většině komentářů se autoři shodují, že jde o krizi, jejíž povaha je především ekonomická – hospodářská. A jelikož je především ekonomická, dá se očekávat, že bude mít do budoucna důsledky pro samotnou existenci či neexistenci evropského společenství.¹

Jak je patrné z mnohých populárně vědeckých komentářů, vycházejí všechny tyto černé scénáře z předpokladu, že Evropa je primárně paktem postaveným na vzájemné hospodářské spolupráci. Vždyť prvním z paktů byl pakt o spolupráci v oblasti uhlí a oceli 1951. Je však tento hospodářský cíl skutečně tím, co určuje poslání evropského společenství?

Je Evropa jako celek nějakým náhodným projektem vznikajícím v druhé polovině 20. století? Nevychází idea společenství evropských národů z historické duchovní zkušenosti překračující rámec aktuálních pragmatických ekonomických a politických rozhodnutí? Nelze v posledku chápat Evropu jako projekt, jehož cílem je zachovat určité společné hodnoty duchovního dědictví?

Evropská hodnotová tradice – akty a pakty o evropském společenství

Pokud budeme chápat Evropu jako duchovní útvar vycházející z podobné hodnotové základny, lze alespoň obecně o povaze této základny říci, že je určována několika svěbytnými duchovními tradicemi – řeckou, židovskou a křesťanskou. Tento fakt zřejmě podporuje skutečnost, že primárními hybateli integračních snah byly nejen v poválečném období strany a osobnosti vycházející právě z křesťanského zázemí. Z mnohých lze jmenovat vedoucí představitele křesťansko-demokratických stran ve Francii, Itálii či Spolkové republice

¹ Pozn. ed.: Upozorňujeme čtenáře na nutnost rozlišovat obecný pojem označující společenství evropských národů, v současnosti koexistujících v rámci Evropské unie (EU), od předchůdce a pilíře EU, kterým byl historický útvar pojmenovaný Evropské společenství (ES) (1992–2009), vzniklý transformací a přejmenováním Evropského hospodářského společenství (EHS).

Německo, jako byli Robert Schuman, Alcide de Gasperi či Konrad Adenauer. V našem krátkém a v mnohém kacířském zamyšlení vycházíme z předpokladu, že akty a pakty zakládající nějakou formu evropského společenství by měly nějak konvenovat s proklamovaným vzájemně sdíleným pohledem na takové základní hodnoty, jako je člověk, lidství, společnost, důstojnost a svoboda.

Budeme-li sledovat historické formování evropských společenství v druhé polovině 20. století, můžeme tyto výraznější konvergence ekonomických cílů a společně sdílených hodnot zachytit v mnohých významných dokumentech či dokonce zakládajících listinách. Dovolíme si ocitovat pouze pár z nich.

1951 – Evropské společenství uhlí a oceli

„**Considering** that world peace can be safeguarded only by creative efforts commensurate with dangers that threaten it, **convinced** that the contribution which an organized and vital Europe can make to civilization is indispensable to the maintenance of peaceful relations...“ (1951)

Přestože se jedná o ekonomický pakt, preambule zmiňuje i takové formulace, že světový mír je třeba chránit (naším) společným evropským úsilím. A že toto úsilí je nezbytné pro zachování civilizovaného světa.

V podobném duchu je pak koncipován rovněž text neúspěšně ratifikované smlouvy o Evropském obranném společenství z roku 1952, která vedle společné obrany a vzájemně sdílených hodnot chápe společný závazek jako nezbytný krok na cestě k vytvoření sjednocené Evropy: „Desirous to safeguard the spiritual and moral values which are the common heritage of their peoples, and convinced that within a common army constituted without discrimination among the participating States national patriotisms, far from being weakened, can only become consolidated and reconciled in a broader framework; Conscious that they are thus taking a new and essential step on the road to the formation of a united Europe...“ (1952)

1957 – závěrečný akt z mezivládní konference o společném trhu a Euratomu

„Rozhodnutí zachovat a upevnit tímto spojením svých zdrojů mír a svobodu a vyzývajíce ostatní národy Evropy, které jejich ideál sdílejí, aby se k jejich úsilí připojily.“

Obsahuje již i výzvu k dalším národům Evropy, aby se ke společnému úsilí, v němž již nejde jen o mír, ale i **svobodu**, připojili a sdíleli evropský společný ideál. Jenž zatím není příliš specifikován.

1992 – smlouva o Evropské unii

Tyto evropské historické ideály, k nimž se mají evropské národy přihlásit, se jednoznačně deklarují v preambuli smlouvy: „**Rozhodnutí** vstoupit do nové etapy procesu evropské integrace zahájeného založením Evropských společenství, **připomínajíce** dějinný význam překonání rozdělení evropského kontinentu a potřebu vytvořit pevné základy podoby budoucí Evropy, **potvrzujícíce** svou oddanost zásadám svobody, demokracie a úcty k lidským právům a základním svobodám a zásadám právního státu, **přejíce si** prohloubit solidaritu

mezi svými národy při respektování jejich historie, kultury a tradic, **rozhodnutí** provádět společnou zahraniční a bezpečnostní politiku včetně budoucího vymezení společné obranné politiky, která by v určitém okamžiku mohla vést ke společné obraně, a posilovat tak evropskou identitu a nezávislost v zájmu podpory míru, bezpečnosti a pokroku v Evropě a ve světě...“

V preambuli k *Listině základních práv Evropské unie z roku 2010* je tato evropská hodnotová tradice, vázaná k pojmům svobody, lidství, solidarity, ještě dále rozvedena: „Národy Evropy, vytvářející mezi sebou stále těsnější unii, se rozhodly sdílet mírovou budoucnost založenou na společných hodnotách. Unie, vědoma si svého duchovního a morálního dědictví, se zakládá na nedělitelných a všeobecných hodnotách lidské důstojnosti, svobody, rovnosti a solidarity; spočívá na zásadách demokracie a právního státu. Do středu své činnosti staví jednotlivce tím, že zavádí občanství Unie a vytváří prostor svobody, bezpečnosti a práva. Unie přispívá k zachování a rozvíjení těchto společných hodnot při současném respektování rozmanitosti kultur a tradic národů Evropy, národní identity členských států a uspořádání jejich veřejné moci na státní, regionální a místní úrovni; usiluje o podporu vyváženého a udržitelného rozvoje a zajišťuje volný pohyb osob, služeb, zboží a kapitálu, jakož i svobodu usazování.“

Náplň pojmů – rekurs k J. A. K.

Současné pojetí hodnot prezentovaných jako součást evropské identity je mnohem rozvinutější a konkretizovanější. Nemluví se obecně o světovém, ale konkrétně o společném „duchovním a morálním dědictví“, vystaveném na hodnotách jako je svoboda, lidská důstojnost, rovnost a solidarita. Přes veškerou tuto konkretizaci, se však zdá náplň těchto pojmů poměrně vágní, neboť každý z uvedených pojmů může být totiž vykládán rozmanitými způsoby. Dá se říci, co pohled, to jiný výklad. Evropa má sice vytvořen pojem svobody a důstojnosti, ale to s čím se obtížně potýká, jsou různé a mnohdy dosti odlišné výklady, především způsob, jak tyto pojmy v daném konkrétním případě vlastně interpretovat co do jejich obsahu.

Aby bylo možné se v těchto pojmech lépe orientovat, musela by Evropská unie precizněji definovat, co vůbec myslí oním deklarovaným „duchovním a morálním dědictvím“, k němuž je třeba se hlásit ve chvíli, kdy se právě naopak potřebujeme v nějakých hodnotách zorientovat. Jak pak ale může evropským hodnotám rozumět takový člověk, který pochází ze zcela odlišného kulturního regionu? Nepoukazují pak právě ony problémy spojené s imigrační politikou zemí EU na jakousi bazální pojmovou neujasněnost, neschopnost dát těmto pojmům jasný a zřejmý význam a výklad, který by byl čitelný nejen pro Evropany samotné, ale i pro jakéhokoliv člověka z ne-evropského kulturního okruhu?

Při objasňování obsahů a významů pojmů utvářejících evropskou identitu, spojovaných s integračními snahami národů jednoho a téhož „duchovního a morálního“ dědictví, jsme hledali autora, který by měl na mysli ideu jednotné Evropy, odkazoval na tradiční pojmy a zázemí těchto pojmů, systematicky a zevrubně je vykládal. Koho vhodnějšího zvolit než člověka, vzdělance, učitele, politika, kterému šlo téměř o stejnou věc, s níž se nyní vyrovnávají evropské státy. Totiž právě Jan Amos Komenský chce systematicky napravit svět – aby v něm vládl trvale mír. Komenský chce národy integrovat do společenství, které bude pečovat a rozvíjet společné duchovní a morální dědictví. Na rozdíl od vrcholných

politických orgánů a manifestů EU však většinu svých pojmů taktéž náležitě vysvětluje a klade do vzájemných souvislostí.

Náprava věcí, píše Komenský ve svém vrcholném díle, „...musí nastat mezi křesťany.“ A dodává: „Neboť jakým způsobem by to bylo možné mimo křesťanství? Tam, kde ani nevzkvétá vzdělanost a moudrost, ani se nezavádí rozumné ctění Boží, ani se nepoznávají zákony pravého státnictví? Kde totiž není známa směrnice lidské moudrosti (třeba sebenepatrnější), slovo Boží? Není možné žádat na slepých malby nebo optické přístroje, není možné žádat na hluchých harmonii společného zpěvu atd. Ale u nás se milostí Boží tříbí snahy vzdělanostní, vědecké, náboženské i politické; nechť se tedy tříbí, až se vytříbí a dovedou až k tomu stupni, po němž toužíme: k nejvyššímu.“ (Komenský 1992)

Lidství jako hodnota

Jak tedy definuje J. A. Komenský „lidskost“, onen pojem, jenž shledává EU jako klíčový odkaz k stále zmiňovanému duchovnímu a morálnímu dědictví? Takto: „Aby tedy bylo možné zaměnit nelidskost za lidskost, musíme k tomu všemožně hledat cesty. Takové se nabízejí tři: První, aby se lidé odnaučovali přílišně důvěřovat svým smyslům, brali v úvahu společnou křehkost lidskou a uznali za nedůstojné člověka stíhat se navzájem nenávisť pro ledajaké příčiny, a proto, aby si navzájem odpustili minulé hádky, žaloby a křivdy; to nazveme smazáním minulosti. Za druhé, aby nikdo nevnucoval nadále jiným své zásady (filosofické, teologické, politické), nýbrž aby každému dovolil ponechat si svůj názor a klidně užívat svých věcí; to nazveme vzájemnou snášenlivostí. Za třetí, aby všichni hleděli bdělostí již společnou zjišťovat, co by bylo nejlepší, a tak aby si navzájem znovu sjednocovali své smysly, své chtění a své podnikání; to nazveme smířením. Odložme, prosím, ohled na rozdílnost a chopme se shodných zřetelů!“

Společná politika a lidskost

Komenský ve své nápravě navrhuje, aby k dosažení míru ve společnosti byla společnost ujednocena – integrována pod vládou společné politické vůle a reprezentace. „Cílem této politiky,“ říká v *Nápravě* Komenský, „bude znovu shromáždění národů světa ve svornosti po urovnání a odstranění válek v pokolení lidském a zamezení i samých příčin k válkám.“ (Komenský 1992)

K tomu je třeba zavést světový sněm, který podle Komenského předvídá samotné Písmo, které nás jakožto křesťany k tomuto činu přímo nabádá. „Taková shromáždění předpovídají Písma, kdekoli předpovídají tuto poslední univerzální obnovu věcí a shromáždění národů. Neboť co by znamenala tato slova u Izajáše (66,18): Shromáždím všechny národy i jazyky. I přijdou a uznají slávu mou. A u Ezechiela (39,11–13) se popisuje místo, kde se sejde všechen lid země pohřbít Góga, a to ve stanovený den. Daniel viděl trůny a soud pod předsednictvím Starého dnů, který odevzdal soud svatým výsostí (7,22), aby byla odňata moc šelmě pustošící zemi a ona aby byla zahlazena (v. 26–27).

Totéž bylo ukázáno Janovi po porážce poslední šelmy, která vedla válku s Beránkem, a po zpuštění Babylónu (Zj 20,4). Skrze Jóela pak takto praví Bůh: V těch dnech, kdy zase přivedu zajatý lid judský a jeruzalémský, shromáždím také všechny národy do údolí Jóšafat (4,1–2). Co však je údolí Jóšafat? (Pa 20,25–26) Je to místo, kde po dosažení vítězství nad

nepřáteli se shromáždil všechen lid dobrořečit Hospodinu a rozdílet kořist. Což tedy po vyvrácení říše temnot a po vítězství celého lidského pokolení nebude rovněž vhod, aby se sešli národové světa dobrořečit Hospodinu a zahájit rozumné, spravedlivé a svaté rozdílení kořisti světla, míru a konečně už věčné lásky Boží mezi všechny národy?" (Komenský 1992)

Není takovýto svět „... budován podle společných forem a norem **panharmonie**“, ptá se na závěr Komenský a uzavírá své poselství apelem na „evropského člověka“: „Vždyť my, **Evropané**, jsme tou stranou půlnoční, městem krále velikého, odkud má vzejít radost celé zemi. (Ž 48,3) Ale už i v tomto městě velikého krále jak mnoho koutů a celých ulic je dosud nečistých a plných dýmu i špíny! Spořádaná láska nechť tedy začne u sebe. A touto přeradostnou zprávou, že je nám Bůh milostiv a že je nám cesta plné spásy plně ukázána, nechť koncil potěší nejdříve křesťanský svět tím, že rozešle ke všem křesťanům posláni...“

Zpět k EU

Evropa není pro Komenského jen nějakým politickým či hospodářským uskupením, ale systematicky rozvrhovaným projektem, postaveným na prosazování tradičních duchovních a morálních evropských hodnot. O uchování duchovního a morálního dědictví se však vyjadřuje i většina oficiálních dokumentů EU. Proč tedy znovu připomínat Komenského, lze namítnout. Jenže v obou konceptech je významný rozdíl. Oproti současné pan-evropské artikulaci, Komenský hodnotové zázemí svých pojmů a tvrzení vykládá a pečlivě argumentuje. Nehovoří obecně a bez náplně o lidské důstojnosti, o toleranci, respektu k jiným kulturám, aniž by zkrátka tyto pojmy dostatečně nevysvětlil a nevyložil, z jakých duchovních předpokladů je má čtenář chápat.

V evropských materiálech je sice duchovní a morální evropská tradice více než často zmiňována, avšak pouze v rovině něčeho, co není třeba již dál vyložit. Je otázka, zda absence zdůvodnění pak nečiní mnoho z těchto pojmů banálními a vágními.

Proč tomu tak je? Expresivněji vyjádřeno: Proč se záměrně „mlčí“ tam, kde by se mělo precizně argumentovat? Jednou z možných odpovědí je, že absence jednoznačné interpretace může být i promyšleným záměrem, dokonce konvenujícím se samotnou povahou evropského hodnotového dědictví. Takto se vyjadřuje k otázce hodnoty evropanství Jan Patočka (1997) ve svém textu *Evropa a doba poevropská*,² inspirovaném Edmundem Husserlem poukazujícím na to, že evropské dědictví je primárně založeno již v řeckém filosofickém myšlení. Konkrétně pak ve schopnosti teoreticky reflektovat své duchovní kořeny coby předpoklady a východiska našich vlastních reflexí.

Jinými slovy, duchovním kořenem, který má Husserl na mysli, je schopnost svobodného myslícího člověka kriticky seberefektovat předpoklady a východiska každého svého tvrzení a teorie, každé zamýšlené hodnoty. Tento intelektuální úkon nemá nějaký cíl mimo sebe, je sám o sobě cílem. Proto Husserl spíše než o cíli hovoří častěji o nároku transcendentálně reflektujícího ego. Transcendentální reflexe hodnot, má-li být smysluplná, je jako taková bytostně neukončená, nehotová. Evropa je postavena na transcenci kritického myšlení, které Husserl (1996) spojuje s řeckým pojmem THEORIA a vykládá jako schopnost

² Toto téma se objevuje i jeho dalších reflexích jako *Platón a Evropa* (2007) a *Česká vzdělanost v Evropě* (1939).

vhledu či náhledu na věci samotné. Každá kultura, podle Husserla, však má možnost k tomuto původně evropskému názoru dojít a vyžrát v kultivovanou kulturu.

Z podobné filosofické perspektivy reflektuje evropanství také Jaques Derrida, (1999) jenž také považuje Evropu, jakož i celé západní myšlení, za specifický útvar, který se vyznačuje jednotnou ideologií prosazující se jako jistým způsobem „nekompromisní“ vidění smyslu, podstat a příčin věcí. Jak Husserl tak Derrida přikládají charakter evropského dědictví primárně řeckému vkladu – kritického a transcendingícího myšlení. Na rozdíl od Husserla však Derrida (1999) nevěří, že by toto sebe samo transcendingící myšlení bylo samo bez jakýchkoli netematizovaných předpokladů, či silněji řečeno předsudků. Dle Derridy se ukazuje, že je to právě naopak. Za kritickým a sebereflekujícím myšlením se skrývá nevýslovný a netematizovaný předpoklad (logocentrismus), že skrze kritické a teoretické myšlení odkrýváme onu pravou povahu věcí, resp. smysl jako takový.

Vedle Derridy patří mezi nejvýraznější kritiky tohoto typu předsudku také Emmanuel Lévinas. Právě on považuje evropskou jednotící ideu za cosi v zásadě násilného a totalizujícího. Podle Lévinase (1997) jde o násilí, jehož povaha je primárně ekonomická. Jde o násilí, které se děje za účelem tvorby jednotného smysluplného domova, budovaného skrze zdomácnování jiného. Tento způsob zdomácnování jiného nazývá Lévinas totalizací. Terčem jeho kritiky se pak stává především evropská řecko-křesťanská spiritualita vystavená na osvojujícím a totalizujícím vztahu k Jiným lidem, idejím, hodnotám, kulturám či národům.

Hledání jednotného světového pan-evropského hodnotového základu je klíčovým motivem, který nacházíme jak u Komenského, tak v kritické formulaci u Lévinase. Jak Komenského tak Lévinasovo chápání poevropšťování je chápáno na pozadí obrazu světla, osvěty či osvětlování. Evropa jako idea je chápána primárně jako způsob vidění věcí ve světle předem srozumitelného bytí. Pro Lévinase je tímto světlem poznání vycházející z předem zamýšleného smyslu, pro Komenského je pak tento předpokládaný smysl formulován v intenci křesťanské nápravy, vycházející z touhy po celkové osvětě celého lidského rodu.

Problém interkulturního porozumění

Jednotná Evropa reprezentuje hodnoty, které se snaží také prosazovat. Podobně jako u Komenského není však těmito hodnotám rozuměno jen jako nějakým partikulárním, regionálním, hodnotám evropským, ale jako hodnotám všeobecně lidským. To je pohled, který nacházíme nejen u Komenského, ale i v Lévinasově kritice. Evropské či pan-evropské je totiž vždy zamýšleno jako zároveň univerzálně platné a všeobecné.

Problém, který zde vnímáme coby problém klíčový, vychází z podezření, že přestože jsou zde na jedné straně deklarovány a prosazovány určité hodnoty, není v současném evropském diskursu o hodnotách věnován ani nepatrný prostor k vyjasnění a vysvětlení onoho fundamentálního zázemí, z něhož jsou tyto hodnoty vlastně formulovány. K pečlivému vyjasňování a argumentování, jež jsou nezbytné k otevření diskuse mezi národy a jednotlivci, nás nabádal Komenský ve své koncepci Nápravy. Komenský – autor, jednotlivec, jak sám psal, tak i činil. Domníváme se, že v případě Evropské unie, respektive v případě aktů a dokumentů, kterými EU manifestuje své hodnoty, toto zřejmě neplatí.

Máme tak na jedné straně Komenského snahu polidštit – poevropštit – christianizovat svět. Na straně druhé snahu jednotné Evropské unie polidštit svět, aniž bychom však pojmu lidství dali nějaký hodnotový význam. Jako bychom na jednu stranu jednoznačně deklarovali vůli polidštit svět, a na straně druhé nebyli schopni říci, nejen jak to chceme udělat, ale ani to, co tím vlastně myslíme. Mluví se sice o důstojnosti, svobodě, toleranci jako o důležitých hodnotách založených na hodnotové a morální (evropské) tradici; co tyto hodnoty a tradice, z níž pocházejí, znamenají v kontextu běžného a přirozeného chápání, se však již nedozvíme.

Otázka, kterou si zde troufáme položit, by se dala směřovat k mnohým aktuálním problémům zohledňujícím politiku EU vůči občanům z jiných zemí. Chceme-li vést dialog mezi rozmanitými hodnotovými diskursy, musíme vykázat zázemí, z něhož argumentujeme. Pokud budeme argumentovat pojmy bez uvedení jejich pojmového zázemí, pak jen přesvědčujeme druhé, aby věřili něčemu, co však není obsahem samotného diskursu. Takovýmto přesvědčením lze pouze věřit, snadněji tomu může věřit Evropan, mnohem obtížněji pak ten, kdo pochází z „jiné hodnotové a morální tradice“.

Otázka, kterou bychom chtěli na závěr našeho kritického příspěvku položit, je, zda není v posledku Komenského někdy až poněkud radikální přístup nakonec morálně i politicky korektnější. Neboť dle Lévinase nelze vést dialog s Jinými jinak než tak, že radikálně a sebekriticky reflektujeme své vlastní domovské zázemí tváří v tvář druhému. Že tváří v tvář Jiným radikálně přehodnocujeme naše vlastní hodnoty. Jak ale reflektovat a přehodnocovat něco, co ani my sami nedokážeme pořádně artikulovat? Nelze se nakonec domnívat, že díky jakési „neschopnosti“ setkat se s Jinými v otevřeném dialogu se musí evropský přístup jevit jako zcela neefektivní například v oblasti multikulturní problematiky? Zdá se totiž, že EU není schopna čelit těmto otázkám nejen tváří tvář Jiným kulturám vně EU, ale ani na své vlastní domovské půdě. Není však paradoxně této intenci otevřeného multikulturního dialogu blíže náš religiózně argumentující Komenský, než armáda evropských úředníků rok co rok vymýšlející nové a sofistikovanější všenápravné koncepce?

„Vždyť my, Evropané, jsme tou stranou půlnoční, městem krále velikého, odkud má vzejít radost celé zemi. (Ž 48,3) Ale už i v tomto městě velikého krále jak mnoho koutů a celých ulic je dosud nečistých a plných dýmu i špíny! Spořádaná láska nechť tedy začne u sebe. A touto přeradostnou zprávou, že je nám Bůh milostiv a že je nám cesta plné spásy plně ukázána...“ (Komenský 1992)

SEZNAM LITERATURY

BITSCH, Marie-Thérèse. La première institution supranationale: du nouveau sur l'histoire de la Haute Autorité de la Communauté européenne du charbon et de l'acier. *Journal of European Integration History*, 1995, vol. 1, no. 1, pp. 129–142. ISSN 0947-9511.

BURGESS, Michael. *Federalism and European Union: the Building of Europe, 1950–2000*. London/New York: Routledge, 2002. ISBN 978-11-347-3678-2.

CHRYSSOCHOOU, Dimitris N. *Theorizing European Integration*. London: Routledge, 2009. ISBN 978-02-039-4610-7.

COUPLAND, Philip M. Western Union, “Spiritual Union” and European Integration, 1948–1951. *Journal of British Studies*, 2004, vol. 43, no. 3, pp. 366–394. ISSN 0021-9371.

DERRIDA, Jacques. *Gramatología*. Bratislava: Archa, 1999. ISBN 80-711-5138-6.

DERRIDA, Jacques. *Násilí metafyziky*. Praha: Filosofia, 2002. ISBN 80-7007-166-4.

European Defense Community Treaty, May 27, 1952, Unofficial Translation, Publication No. 94118 Referred to Committee on Foreign Relations, June 2, 1952. Washington: Government Printing Office, 1952.

FORSTER, Anthony. *Euroscepticism in Contemporary British Politics: Opposition to Europe in the British Conservative and Labour Parties since 1945*. London/New York: Routledge, 2002. ISBN 978-0-203-40266-5.

GILLINGHAM, John. *Coal, Steel, and the Rebirth of Europe, 1945–1955: The Germans and French from Ruhr Conflict to Economic Community*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. ISBN 978-05-214-0059-6.

GILLINGHAM, John. *European Integration, 1950–2003: Superstate or New Market Economy?* Cambridge: Cambridge University Press, 2003. ISBN 978-0-521-01262-1.

HUSSERL, Edmund. *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie: Úvod do fenomenologické filozofie*. Praha: Academia, 1996. ISBN 978-80-200-0561-8.

IRVING, Ronald Eckford Mill. Italy's Christian Democrats and European Integration. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944–)*, 1976, vol. 52, no. 3, pp. 400–416. ISSN 0020-5850.

KAISER, Wolfram. Informal Politics of Integration: Christian Democratic and Transatlantic Networks in the Creation of ECSC core Europe. *Journal of European Integration History*, 2008, vol. 14, no. 1, pp. 35–50. ISSN 0947-9511.

KAISER, Wolfram, LEUCHT, Brigitte, RASMUSSEN, Morten. (eds.). *The History of the European Union: Origins of a trans- and supranational polity 1950–72*. New York/London: Routledge, 2008. ISBN 978-04-154-6393-5.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Sv. III., kapitola *Panorthosia*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 978-80-205-0226-1.

LAURENT, Pierre-Henri. Paul-Henri Spaak and the Diplomatic Origins of the Common Market, 1955–1956. *Political Science Quarterly*, 1970, vol. 85, no. 3, pp. 373–396. ISSN 1538-165X.

LÉVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-394-0.

LÉVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno*. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-20-8.

LOTH, Wilfried. Explaining European Integration: The contribution from Historians. *Journal of European Integration History*, 2008, vol. 14, no. 1, pp. 9–26. ISSN 0947-9511.

MILWARD, Alan Steele. *Politics and Economics in the History of the European Union*. London/New York: Routledge, 2005. ISBN 978-0-203-39131-0.

MILWARD, Alan Steele. *The European Rescue of Nation State*. London: Routledge, 1992. ISBN 978-0-415-08141-2.

PATOČKA, Jan. *Česká vzdělanost v Evropě*. Praha: Nakladatelství Václav Petr, 1939.

PATOČKA, Jan. *Evropa a doba poevropská*. Praha: NLN, 1997. ISBN 80-7106-017-8.

PATOČKA, Jan. *Platón a Evropa*. Praha: Filosofia, 2007. ISBN 978-80-7007-264-6.

Treaty constituting the European Coal and Steel Community and connected documents. Luxembourg: Publishing Services of the European Communities, 1951.

(*PhDr. David Krámský, Ph.D.*, výzkumný pracovník a vyučující na Policejní akademii ČR/ State University of New York. Zabývá se morální filosofií a profesní etikou a jejich aplikačními přesahy do empirických věd. Přednáší na zahraničních univerzitách v Evropě a USA.

Mgr. Miroslav Švec, interní doktorand Ústavu světových dějin UK FF. Zabývá se dějinami 20. století, především pak mezinárodními smlouvami a pakty.)